

אין בהם אונאה

סוגיין

א. בבא מציעא נו-נו:

- משנה:** אלו דברים שאין להם אונאה: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות...
• רבי שמעון אומר קדשים שהוא חייב באחריותן יש להן אונאה, ושאינו חייב באחריותן אין להן אונאה.
רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה בהמה ומרגלית אין להם אונאה
• אמרו לו לא אמרו אלא את אלו.

גמרא: מנהני מילי? דתנו רבנן:

- וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך –
 - דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות שאינן מטלטלים.
 - יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות.
 - יצאו שטרות דכתיב "וכי תמכרו" - ממכר שגופו מכור וגופו קנוי, יצאו שטרות שאין גופן מכור ואין גופן קנוי ואינן עומדין אלא לראיה שבהם...
 - הקדשות אמר קרא "אחיו" - אחיו ולא הקדש...
בעי רבי זירא: שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה? "ממכר" אמר רחמנא אבל לא שכירות, או דלמא לא שנא?
• אמר ליה אביי, מי כתיב "ממכר לעולם"? "ממכר" סתמא כתיב, והאי נמי ביומיה מכירה היא.

ב. רש"י מסכת בבא מציעא דף נו עמוד א' וההקדשות"

גזבר המוכר הקדש, או המוכר עולתו שנפל בו מום.

ג. רש"י מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב

בתור"ע הקשה הא הא קרא מוקמינן לי' לקמן (נח ב) באונאת דברים! ותמוה דקרא ב' דולא תונו איש את עמיתו הוא דמוקינן באנ"ד.

ד. תוספות מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב

והאי ביומיה מכירה הוא - תימה דבפ' קמא דע"ז (דף טו. ושם ד"ה והשתא) מוכח דשכירות לא קני...! וי"ל דהכא גבי אונאה כתיב "ממכר" מיותר לרבות שכירות.

האין איסור בכלל?

ה. סמ"ע סימן רכז:נא

ודע דמורש"ל ז"ל [בחידושו לטור] כתב דאף דאיתמעטו הני מדין אונאה, מ"מ לא גרעי מאונאת דברים וגניבת דעת, ובכלל "לא תונו איש את אחיו" הן, וכמו שיתבאר ריש סימן רכ"ח, אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע מאונאתו:

ו. אור החיים ויקרא כה:יז

ולא תונו וגו'. רבותינו ז"ל דרשו (ב"מ נ"ח ב) שהכתוב מדבר באונאת דברים, ולפי פשט הכתוב ירצה כי הגם שאמר למעלה אל תונו ודקדק לומר "מיד" להודיע כי באונאת מטלטלים הכתוב מדבר ולא באונאת קרקע, חש הכתוב שיטעה הטועה כי בקרקעות מותר לאונות, לזה אמר "לא תונו וגו'". ואמר "ויראת מאלקיך" פירוש הגם שאין דין אונאה בהם, הוא דוקא לענין משפט יושבי תבל, אבל לעולם איסור אונאה יש בדבר, וטעם שאמרתי שאין בו אונאה הוא מטעם שהנחת משפט זה לדון אותו אני, והוא אומר "כי אני ד' אלקיכם" פירוש שופט אתכם בדבר הזה לא לצד שמותר לאונות בקרקע. והרבה דינים מצינו בתורה שד' סלק משפטם לבית דין של מעלה...

ז. רמב"ן ויקרא כה

רבותינו אמרו (ב"מ נו א) שאין אונאה לקרקעות, שנאמר 'או קנה מיד עמיתך', דבר הנקנה מיד ליד, והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא!

אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות ממשוטן, ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו. יאמר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד "אל תונו איש את אחיו", ויחזור ויאמר, "במספר שנים אחר היובל" תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך, כפי השנים תרבה ותמעט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל. וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם. וחזר ואמר "ולא תונו איש את עמיתו", בדברים:

ואני חושב עוד סברא, שודאי המאנה את חבריו לדעת עובר בלאו, בין במטלטלים בין בקרקעות, שבהן דיבר הכתוב "אל תונו איש את אחיו. במספר שנים אחר היובל", שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו. אבל רבותינו חדשו באונאה תשלומים בשתות המקח, וביטול מקח ביותר משתות, ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות, מחילה, כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משתות, אף על פי שהוא אסור להונות כן לדעת, אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו...

ה. ספר החינוך מצוה שלז

עיקר האזהרה בין בקרקע בין במטלטל הוא באמת, שהוזהרו שלא להונות הבריות לדעת. אבל החילוק שביניהן הוא שאם נמצאת אונאה במטלטל ביתר משתות שיבטל המכר, שדעת הבריות שלא לסבול אונאה יתירה מכן במטלטלין, אבל בקרקע לפי שהקרקע דבר קיים לעולם דרך הבריות למחול בו כל אונאה אחר שלקחו אותו, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה [ב"ק י"ד ע"ב] על דרך ההפלגה שהקרקע דבר השוה כל כסף הוא. והראיה לדברינו אלה, כלומר שאיסור אונאה אף בקרקע, שהרי עיקר אזהרה זו בקרקעות הוא דכתיבא, וכמו שמפורש בפרשה. זהו דעת הרמב"ן זכרונם לברכה בענין זה, וכמו שכתב בפירושו החומש.

ט. תוספות מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א "ומר"

אבל במזיד לכ"ע אסור לאנות ההקדש.

י. שו"ת שואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק א סימן רלג

מה שראית ברשב"ם שם שכתב דלא שייך הדמים מודיעים בקרקע דאין אונאה לקרקעות, והתוס' הקשו דהרי ע"כ ז"א בשביל ששוה יותר, רק גזירת הכתוב שהרי הקדשות ועבדים נמי אין להם אונאה! ע"ש.

ולפענ"ד היה נראה דלכך לא שייך "הדמים מודיעים" בקרקע, דענין שווי הדמים שייך במה שעיקרי המכירה והלקיחה הוא בעת שקונהו ומוכרו אף שנמשך הדבר אח"כ ג"כ קצת, אבל אינו מתקיים לעולם, שייך לומר דהדמים מודיעים באותו הזמן. אבל קרקע דלעולם עומדת אינו שייך שווי הקרקע כעת דהרי יוכל להיות אח"כ שוה יותר ויותר. וגם הקדשות ועבדים, דהענין אינו מוקדש לזמן ועבדים ג"כ דאינו קונה דוקא על אותו עת ועבד נמכר לעולם, לכך ל"ש הדמים מודיעים.

איברא דא"כ אינו תלוי במה שאין לו אונאה, אמנם נראה דמה שאין לו אונאה הוא ג"כ מטעם זה, דניהו [צ"ל דנהי?] דכעת אינו שוה כ"כ יוכל להיות שאח"כ יהי שוה יותר ולכך אין לו אונאה. ועכ"פ סברת הרשב"ם לענין הדמים מודיעים ודאי נכון כנלפענ"ד.

יא. שו"ת דברי שלום חושן משפט חלק ב סימן קיד

ונראה לי דגזה"כ הוא דאין אונאה לקרקעות והווי המעות היתירין על שווי הקרקע כמתנה, דהתורה הפקיעה הדמים היתירין ששילם למוכר שיהיו למוכר, אבל לא שיהיו כל הדמים חשובים כדמי הקרקע. דזה דבר דלא מסתברא כלל כיון דאין הקרקע שוה כשיעור הדמים ששילם אלא נראה בפשיטות כמו שכתבנו שהתורה הפקיעה את המעות מהלוקח שיהיו למוכר כמו מתנה. וכן כתב הסמ"ע (ס"ק מ"ט) בשם התוס' (בב"ב סא: ד"ה ש"מ) דהא דאין לקרקעות אונאה לאו משום דעביד אינש דזבין ארעא ביתר מכדי שוויה, אלא דגזה"כ הוא ע"ש בסמ"ע... ונראה עוד לומר שהמחלוקת בין הרמב"ם ומרן לר"ת והרא"ש והחינוך אם יש אונאה ביותר מחצי שוויה זה תלוי בטעם דאין אונאה בקרקעות, דלהרמב"ם והשו"ע דאין אונאה אפילו מכר שוה דינר באלף בודאי דהוי מטעם גזה"כ דלא מסתבר שימחול כ"כ הרבה, אבל לדעת ר"ת והרא"ש והחינוך י"ל דעד חצי משוויה מחיל איניש אבל לא בשוה דינר שמכרו באלף דינר.

יב. שו"ת דברי שלום חושן משפט חלק ב סימן קיד

ולפי"ז בשכירות ששוכר לזמן ולא יתקיים אצלו לעולם לכאורה יש בזה אונאה, אבל הרמב"ם (פי"ג הי"ד) והרמב"ן (ב"מ נא א) וכן פסק מרן (סעיף לב) דגם בשכירות אין אונאה י"ל דס"ל כסברת התוס' דהוי מגזה"כ, ולהרמב"ן צ"ל שהתורה לא חילקה בין קניה לשכירות

יג. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תרמב

כל זמן שאין לגזבר"י שום חלק ושום זכות בענין ההקדש בנכסיו ולא בפירותיהן, הרי הן כאחרים דעלמא ונאמנין.

האם באמת אין אונאה וביטול מקח בהם בכלל?

יד. קידושין מב ע"ב

אמר רב נחמן האחין שחלקו הרי הן כלקוחות - פחות משתות נקנה מקח, יתר על שתות בטל מקח, שתות קנה ומחזיר אונאה. אמר רבא... הא דאמרן "שתות קנה ומחזיר אונאה" לא אמרן אלא במטלטלי, אבל במקרקעי אין אונאה לקרקעות.

טו. בבא קמא יד ע"ב

אמר מר "שוה כסף: מלמד שאין בית דין נזקקין אלא לנכסים שיש להן אחריות." מאי משמע? [כלו' מהיכא תיתי ד"שוה כסף" היינו קרקע?] אמר רבה בר עולא דבר השוה כל כסף.

טז. בבא מציעא נז ע"א

אמר רבא אמר רב חסא, בעי רבי אמי: אונאה אין להם, ביטול מקח יש להם או אין להן?

- אמר רב נחמן, הדר אמר רב חסא, פשיט רבי אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם.
- רבי יונה אמר אהקדשות, רבי ירמיה אמר אקרקעות, ותרוייהו משמיה דרבי יוחנן אמרו, אונאה אין להם, ביטול מקח יש להן.
- [ר' יונה] מאן דאמר אהקדשות כל שכן אקרקעות.
- [ר' ירמיה] מאן דאמר אקרקעות אבל אהקדשות לא, כדשמואל דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל.

יז. רש"י מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א "כל שכן"

אי דהקדשות קחשיב ליה מקח טעות, אף על גב דליכא טעות כלפי שמיא - ואפילו הכי אמרינן ביטול מקח - כל שכן דלגבי חבריה, דאיכא למימר טעה ואדעתא דהכי לא אקנייה, כל שכן דהדר.

יח. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת כתובות פרק יא הלכה ד

מתני': אלמנה שהיתה כתובתה מאתים, ומכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה, נתקבלה כתובתה.

גמ': ... בשוה מנה במאתים אין סופו לחזור משם מקח טעות?

- תיפתר שהוקיר המקח. א"ר אבין הדא מסייעא לר' שמעון בן לקיש דר"ש בן לקיש אמר אין למקח הונייה לעולם.
- אמר ר' יוחנן אם היה המקח מופלג יש לו הונייה.

○ מתנייתא פליגא על רבי יוחנן, "אילו דברים שאין להן הונייה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות!" פתר לה ובלבד דבר שאינו מופלג.

יט. לחם משנה הלכות מכירה פרק יב הלכה ד

מ"ש ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א דלא הוי אונאה אלא בכדי שהדעת טועה, כ"כ רבינו ז"ל לקמן בפ' כ"ו... ואפילו שוה מאה במאתים איקרי בכדי שהדעת טועה...

כ. בבא מציעא קח ע"א

זבן במאתן [בשביל בר מצרא] ושויה מאה, סבור מינה מצי אמר ליה [בר מצרא] לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי, הכי אמרי נהרדעי משום דרב נחמן אין אונאה לקרקעות [והוי מחיר ראוי וחי' בר מצרא לשלם לן].

כא. כתובות צה.-:

מתני': אלמנה שהיתה כתובתה מאתים ומכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה נתקבלה כתובתה...

גמ': מאי שנא שוה מאתים במנה, דאמרי לה את אפסדת? שוה מנה במאתים נמי תימא [האי ארמלתא] אנה ארווחנא! אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, כאן שנה רבי "הכל לבעל המעות."

כב. רי"ף מסכת בבא מציעא דף לב.-: בדפי הרי"ף

הא מילתא חזינא בה פלוגתא ביני רבואתא, איכא מאן דסבירא ליה כי האי מימרא דר' אמי ור' יוחנן דאונאה אין להן ביטול מקח יש להן, ואיכא מאן דסבירא ליה ד"ביטול מקח יש להן" דקאמר ר' יוחנן לאו יתר משתות הוא אלא על חד תרין, וגמר להאי מימרא מגמרא דבני מערבא דאמרי התם "א"ר יוחנן אם היה דבר מופלג יש בו אונאה" ... ואיכא מאן דמספקא ליה מילתא ולא קא פסק בה מידי. ואנן עיינינן במילתא שפיר ואיסתבר לן דהאי מימרא דרבי אמי ודר' יוחנן ליתיה, משום דחזינן לרב נחמן דהוא בתרא דס"ל אין אונאה לקרקעות כלל... והא דר' אמי ור' יוחנן ליתא דקי"ל כרב נחמן דבתרא הוא, והלכתא כותיה בדיני, ועוד דרב נחמן גופיה הוא דאמרה משמיה דחסא משמיה דר' אמי והוא לא סבר ליה כותיהו. והא דאתמר בגמרא דבני מערבא משמיה דרבי יוחנן לא עדיף מהא דאתמר משמיה בגמרא דילן והא אידחי ליה מדרב נחמן ומהני ראיות...

כג. תוספות מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א "אמר רב נחמן"

ותירץ ר"ת דאין אונאה עד פלגא, אבל מפלגא ואילך מיקרי ביטול מקח ויש להם. ואתי שפיר הא דתנן (לעיל דף נו:): "רבי יהודה אומר אף המוכר בהמה ומרגלית אין להם אונאה," ומפרש בגמרא עד כדי דמיהם, מדקאמר "אף" משמע דקרקעות נמי אית להו האי שיעורא...

כד. תוספות מסכת כתובות דף צה עמוד ב "אלמנה"

והא דפסקינן בהמקבל (שם קח.) זבן במאתים ושוה מנה אמרי נהרדעי משמיה דרב נחמן אין אונאה לקרקעות לאו דוקא מאתים אלא מעט פחות דבמאתים הוי ביטול מקח לרב נחמן כדפרישית.

כה. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ד סימן כא

ולא יכולתי לעמוד על דעת רב אלפס ז"ל דפסק הלכה כרב נחמן נגד ר' יוחנן משום דבתרא הוא, דדוקא מאביי ורבא ואילך הוא דפסקינן הלכתא כבתראי, אבל מקמי אביי ורבא לית הלכתא כתלמיד במקום הרב, ור"נ תלמידו של שמואל היה והלכה כרבי יוחנן נגד שמואל בכל מקום וכ"ש נגד רב נחמן תלמידו. ואף על גב דקיימא לן הלכתא כשמואל בדיני, כל זה לא נאמר אלא כנגד רב דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, אבל לא כנגד רבי יוחנן. וכן הא דקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני היינו דוקא כנגד רב ששת, שכך כתוב בתשובת הגאונים "הלכה כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי", ורבינו שמשון ז"ל הביאו בפרק בכל מערבין, הלכך נראה כפירוש רבינו תם שפירש דגמרא דידן סברה כגמרא דבני מערבא...

כו. רמב"ם הלכות מכירה פרק יג:

אלו דברים שאין להם הונויה: הקרקעות והעבדים והשטרות וההקדשות. אפילו מכר שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף אין בהן הונויה, שנאמר או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד, יצאו הקרקעות ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, ויצאו שטרות שאין גופן קנוי אלא לראיה שבהן, עמיתך ולא הקדש.

כז. ש"ך חושן משפט סימן רכז:יז

ומ"מ לענין דינא העליתי לעיל ס"ס ס"ו דהעיקר כהרי"ף וסייעתו...

כח. שו"ע חושן משפט רכז:כט

אלו דברים שאין להם אונאה: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות; אפילו מכר שוה אלף בדינר, או שוה דינר באלף, אין בהם אונאה. הגה: וי"א דדוקא עד פלגא, אבל יותר מפלגא, כגון שמכר לו אחד יותר משנים, הוי אונאה (טור בשם ר"ת והרא"ש).

כט. שו"ת מהר"י בן לב חלק א סימן קט

ראובן היו לו הרבה בנים והיה לו אהבה עזה עם בנו הגדול ומכר לו חזקת חנות אחד שהיה לו שהיתה שוה ח' אלפים לבנים, בסך אלף לבנים, וכתב לו שטר מכירה מאותה החזקה והחזיק בה כמה שנים בחיי אביו, ואחר כך מת ראובן ובאו בניו ותובעים החזקה מאחיהם הגדול שהיתה אונאה באותה המכירה וקיימא לן דמוכר חוזר לעולם וכשם שאביהם היה יכול לחזור בו ולבטל המכירה גם הם רוצים לבטל אותה המכירה ושאל השואל אם הדין עמהם:...

ובנדון דידן לסברת רוב הפוסקים הוי אונאה כיון שנתאנה המוכר יתר מפלג, משמונה אלפים לאלף. ולפי דעתי נראה דאוקי קרקע בחזקת מארי קמא ויחלקו האחים אותו החנות כשאר הנכסים שהניח להם אביהם:

ל. שו"ת מהרשד"ם חלק חושן משפט סימן שעו

מי הוא אשר ימלאנו לבו להכריז ביניהם? ואעפ"י שראיתי למהררי"ק נר"ו בב"י שכתב שכיון שהרי"ף ז"ל והרמב"ם מסכימים לדעת אחד הכי נקטינן, אני לא כן דעתי, אלא אם היה בא מעשה לפני הייתי סומך על הכלל הגדול שמסר לנו מהר"ם והביאו הרא"ש בתשובותיו דכל היכ' דאיכא פלוגתא דרבוותא לא מפקינן ממונא...

ואין לומר דאדרבא יש לפסוק כר"ת והרא"ש דהוה בתראי, שהרי כתב המרדכי בשם מהר"ם שנהגו לפסוק כהרי"ף היכא שאין התוס' חולקים עליו, וכ"ש מהררי"ק בתשובותיו, ומלשון זה משמע דלא קפדינן אבתראי במקום הרי"ף היכא שאין התו' חולקים. וכ"ת כאן שהתוס' חולקים אית לן למימר דהלכה כתוס' וכהרא"ש גם זה אינו, שהרי כתב ג"כ מהרי"ק ז"ל דלא אמרו כן למעט כבוד הרי"ף במקום שהתוס' פליגי ח"ו, שגדול כבוד הרי"ף מאד. ואין אצלי כעת ספר מהררי"ק ז"ל, אמנם נראה מדבריו ודאי דכלל זה דנהנו לפסוק כו' כנזכר אינו אלא לומר דבענין זה כיון שהתוס' מסכימים לדעתו ז"ל אפי' שאחרים גדולים ואחרונים יחלוקו על דעת הרי"ף לא נחוש להם ועבדינן עובדא כהרי"ף, אמנם כשהרי"ף והתו' חולקין אז עבדינן כעצת מהר"ם דלא מפקינן ממונא. כ"ש בנדון שלפנינו שהרמב"ם ז"ל מסכי' לדעתו והוא גדו' הפוסקים ונמשכים אחריו הרבה בדיני ממונות, גם הרמ"ה דהוי בתרא. ונראה בעיני שהנמקי ז"ל דהוי בתרא טובא הביא פלוגתא דא ומסכים לדעת הרי"ף יעויין במקומו:

לא. טור חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן צה

יש גאונים שכתבו מה שאין נשבעין על קרקעות דוקא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ נשבעין עליהן מן התורה שחשובין עליהן כמטלטלין אבל הרמב"ם כתב שאין חילוק:

לב. בית יוסף חושן משפט סימן צה

יש גאונים שכתבו וכו'. כך כתב בעל התרומות בשער שביעי (ח"ב סי' יג) שנשאל הראב"ד (שו"ת ראב"י אב"ד סי' קכט) אם נתחייב שבועה על קרקעות דחוצה לארץ שהגאונים שעברו היו מטילים עליהם שבועה דאורייתא מפני שעומד לימכר...

לג. כנסת הגדולה הגהות טור חושן משפט סימן רכז

ומיהו לענין דינא לדידן לא נ"ל מידי דאנן קי"ל כהראב"ד ז"ל שחולק על הגאונים, ואין נשבעין על הקרקעות אפילו שבחוץ לארץ, שכל המחברים לא חלקו בזה, וכן רבינו בית יוסף פסק בספר הקצר. והוא הדין לענין אונאה.

לד. ש"ך חושן משפט סימן רכז:טז

העבדים והשטרות. עיין בתשובת ר"א נ' חיים סימן ל' וסי' ק"ג ועיין בתשובת מבי"ט ח"ב/ח"א/ סי' רל"ט דאין אונאה לחזקות וע"ש:

הקדש עניים וביהכ"נ

לה. שו"ת הרא"ש כלל יג סימן א

והיאידנא כל הקדש שלנו חולין הוא שאין עתה הקדש לבדק הבית ואינו אלא צדקה הילכך צריך להוציא בשפתיו.

לו. סמ"ע סימן רכז:מט

ודע דבטור [סעיף מ'] לא מנה הקדשות בהדי הני דלית בהו אונאה. והרי"ף [ב"מ ל"ב ע"א מדפי הרי"ף] והרא"ש [ב"מ פ"ד סי' כ"א] העתיקו המשנה דמנה הקדשות בהדי הני דלית בהו אונאה, אבל בהעתיקם הגמרא וכתבו טעם למה אין בהם אונאה השמיטו זה דהקדש. ונ"ל דטעמייהו דס"ל דבזמניו אין לנו הקדש דבדק הבית אלא הקדש מתנות עניים ודבית הכנסת, ודין חולין גמור יש לו כמ"ש הרא"ש בהדיא [בתשובה כלל י"ג סי' א'] והטור הביאו בסוף סימן צ"ה [ו] בסוף סימן רי"ב [סעיף י"ג] ע"ש גם באו"ח סימן קנ"ג, והרי הוא בכלל "עמיתך" ויש בו אונאה.

לז. בית יוסף חושן משפט סימן רכז:מא

כתב רבינו ירוחם בנ"ט ח"ג (לא ע"ג) כתב רבינו האי (המקח והממכר שנ"ו) אין להקדש עניים אונאה ולא להקדש בית הכנסת. ולא נראה כן מדברי הרי"ף וראשון נראה עיקר. עכ"ל ומדברי רבינו נראה כדברי הרי"ף:

לח. מתנה אפרים הלכות מלוה ולוה - דיני ריבית סימן ז

ועיין בב"י בח"מ סי' רכ"ז שכתב ר"י משם הגאון ז"ל דבהקדש עניים אין להם אונאה, ונר' דה"ט דס"ל דבהקדש עניים לאו אחיו מיקרי...

לט. רמ"א אורח חיים קנג:ז

כל דבר שבקדושה שנמכר ומותר לשנותו, נמכר בלא הכרזה ואין בו אונאה. אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה, צריך הכרזה.

מ. ט"ז אורח חיים סימן קנג ס"ק ח

וכאן מיירי רמ"א מתרי מילי [הכרזה ואונאה], דבקרקע אמר שא"צ הכרזה כאן אבל במטלטלים לא בעי בשום מקום הכרז', ואח"כ אמר בו אונאה היינו במטלטלין, דאלו בקרקע אין אונאה לקרקעות בכל דבר:

מא. שו"ת שבות יעקב חלק א סימן קסו

שאלה שנים ושלושה שותפים שקנו טבעת אחד בעד חמשה זהובים... אך ורק עדיין צ"ע כיון שהטבעת היה של שותפין הרבה אי אית ביה דין אונאה כי בתשובת באר עשק סי' ג' וס"ה כתב גם לא מצי למטען אונאה דאלו דברים שאין להם אונאה וחד מנייהו הוא הקדשות, ומפיק להו מקרא ד"כי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו איש את אחיו" ולא הקדש ה"נ "איש את אחיו" ולא של קהל כמ"ש על דיני רבית של יתומים כנראה בטי"ד סי' ק"ס עכ"ל

מב. שו"ת דבר אברהם יט:א

וכן מצינו עוד מרבוותא דס"ל דהקדש עניים דינם כהקדשות ולא כממון הדיוט, דבטוש"ע יו"ד (סי' קס) מבואר דמעות של הקדש שהוקדשו לעניים או לת"ת או לצורך בית הכנסת אסור להלוותן בריבית קצוצה. ומקור הדין הוא מתשו' הרא"ש (יג:ח) וז"ל "דע כי לא הותר ריבית קצוצה אלא להקדש של בדק הבית משום דכתיב 'אחיך' ולא של הקדש שהוא לגבוה..."

אונאה לשטרות

מג. נתיבות המשפט חידושים סימן סו:פד

ועיקר השומא הוא מה שהיה שוה בשעת מכירה, אף שאח"כ העשיר. [או"ת אורים ס"ק קל"ב].

מד. שו"ע חושן משפט קכו:י

אמר להם במעמד שלשתן: מנה לי בידך תנהו לפלוני, ונמצא הלוה עני ואין לו מנה לגבות ממנו, הרי זה חוזר וגובה מראובן, מפני שהטעהו.

מה. קצות החושן סימן קכו:ט

וקשה לי דהא קי"ל דאין אונאה לשטרות ואפילו מכר שוה אלף בדינר או דינר באלף, וא"כ אם מכר שטר חוב באלף זוז והלוה עני הרי לא נתבטל המקח מחמת אונאה, וזה נמי שקנה חוב במעמד שלשתן למה יתבטל משום אונאה?... ע"כ נראה בעיני דא"ע דאין אונאה לשטרות היינו דוקא במוכר שטר חוב בכתיבה ומסירה, דכיון דהשטרות אין גופן ממון אימעטי מדין אונאה מכלל ופרט, מה הפרט מפורש דבר שגופו ממון, אבל מוכר חובות בעל פה ע"י מעמד שלשתן יש להם אונאה דחובות גופייהו הוי גופו ממון.

מו. אמרי בינה דיני הלואה סימן סג:כב

וצ"ע עליו דהא דבעו הש"ס ב"מ (דף נ"ו) הטעם למעט שטרות משום דאין גופן ממון, הוא משום דהוי דבר המטלטל ונקנה מיד ליד, והיה ס"ד דיש בהן דין אונאה, איצטרך לומר כיון דאין גופן ממון איתמעטו נמי מדין אונא'. אבל מלוה על פה אף אם היה מהני המכירה מן התורה לא אצטרך למעט, דהא בלא"ה לית בהו דין אונאה דנתמעט מדכתיב "מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד ולא עדיף מקרקע דיצאו קרקעות שאינן מטלטלין:

מז. אמרי בינה דיני הלואה סימן סג

ולכאורה יקשה על זה מתשובת הרא"ש (כלל י"ג:כ) שכ' שם בחכירות המס מן הקהל לא שייך אונאה הואיל דמשתנות לפי הזמן ואין שומתו ידוע. ולמה צריך לזה? תיפוק לי' דלא הוי דבר המטלטל ואין גופו ממון! ... וי"ל דמהני למכור דבר שלא בא לעולם ושאינו ברשותו בציבור והיינו דקונה המס שיגבה וזה הוי דבר המטלטל...

מח. שו"ת מהרי"ט חלק ב - חושן משפט סימן יט

ועוד יש לחקור כשאין למקנה אלא בריוח ואין לו קנין בגוף, מהו שיהא בו הונא' לפי שבנ"ד אין קנין לו בגוף הנכסי', שאם נאבדו הם או מקצתן לא היו באחריותו לשלם מביתו...

מט. פתחי חושן הי:ה

ונראה דה"ה מניות, אין גופן ממון...

נ. שו"ת מהרש"ם חלק ב סימן לד

וע"ד שאלתו באחד שמכר לאטרע צעטיל אחר שכבר עבר יום הוצאת הנומערין ואח"ז נודע שיצאו הנומערין והרויח חמשים ר"כ אם יוכל לבטל המקח או דנימא דהו"ל לאתנויי:

הנה אי נימא שיש להם דין שטרות שאין להם אונאה, ואפי' ביותר מפלגא הוי ספיקא דדינא והמוחזק יוכל לומר קים לי. אך די"ל דהוי מקח טעות...

נא. שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן פה

אחד שלח לאטרייא צעטילש לקימיסיאנט שלו באמשטרדם שיחליפם מחדש (לפי שהלאט הי' נחלק לג' פרקים שקורין קלאסין ומי שלא עלה פתקו בקלאס ראשון. צריך להוסיף דמים בקלאס שני ולהחליפו בחדש. וכן בג'. ומי שיעבור הזמן להוצאת הפתקות בקלאסין ולא יחדש פתקו. אבד זכותו. ואין הפתקא שלו שוה עוד כלום) והקומיסיאנט שכח או הזיד והעביר המועד ולא החליפם בחדשים. ועל ידי כך נפסדו כל הפתקות ששלח לידו היכי לדייני דייני להאי דינא...

מכל מקום זכינו לדין דפושע בשמירת שטרות חייב כעל דבר שגופו ממון... וכ"ש בהני דעדיפי משאר שטרות שאינן שוין להמכר לכל אדם, משא"כ באלו הפתקות שדמיהן קצובים ויש להם שער בשוק וחרופא זבינא, הו"ל כמזיק בידים וגרע מנגב או אבד בפשיעה.

אונאה בשכירות פועלים

נב. רמב"ם הלכות מכירה פרק יג הלכה טו

השוכר את הפועל לעשות עמו בין בקרקע בין במטלטלין אין לו הונייה, מפני שהוא כקונה אותו לזמן, ועבדים אין בהם הונייה.

נג. בבא קמא קטז.

הרי שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעבורת לפניו, אמר לו טול דינר והעבירני - אין לו אלא שכרו; אלמא אמר ליה: משטה אני בך

נד. חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב

ויש סעד לדבר [דפועל וקבלן אין בהם אונאה] מהא דאמרינן בפרק הגוזל (ב"ק קט"ז א') "טול דינר והעבירני פטור" דיכול לומר משטה אני בך הא לאו הכי חייב ולא היא אונאה. וליכא למימר דהיא בכדי שאין הדעת טועה קאמר דידע ומחל... דהא היא דפרק הגוזל סתמא איתמר ואפילו בכדי שהדעת טועה.

נה. קידושין כב ע"ב

מנלן [דעבד כנעני נקנה בכסף, שטר וחזקה]? דכתיב "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה" - הקישן הכתוב לשדה אחוזה, מה שדה אחוזה נקנה בכסף בשטר ובחזקה אף עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה.

נו. שו"ת מהרי"ט חלק ב - חושן משפט סימן יט

קשה [פטור פועל מאונאה], דטעמא דעבד' היינו משו' דהוקשו לקרקעות דכתיב והתנחלתם אותם וכו' והוא בעבדים כנעניים הוא דכתיב ואם איתא עבד עברי נמי נקני בחזקה אלא כנעני דוקא הוא דאתקש דכתיב לרשת אחוזה.

נז. רמב"ם הלכות טוען ונטען פרק ה:ב

שתי שדות מכרת לי לא מכרתי לך אלא אחת, שני עבדים או שני שטרות יש לי בידך אין לך בידי אלא שטר אחד... בין שהביא הטוען עד אחד בין שלא הביא הרי זה נשבע היסת ונפטר.

נח. משנה למלך הלכות טוען ונטען פרק ה הלכה ב

ומ"ש עוד ה"ה "ואין זו ראייה דכי אמרי' דאדם הוקש לקרקעות כו" זה אינו, דאף שאר אינשי נמי הוקשו לקרקע, וכ"כ רבינו בפ"ג מה' מכירה דהשוכר את הפועל בין בקרקע בין במטלטלין אין להם אונאה, "וטעמא שהוקשו לקרקע..."

נט. קידושין כה ע"א

עד היכן [כחן של] גלגול שבועה? אמר רב יהודה אמר רב, דא"ל "הישבע לי שאין עבדי אתה." ההוא שמותי משמתינן ליה, דתניא "הקורא לחבירו עבד יהא בנידוי, ממזר סופג את הארבעים, רשע יורד עמו לחייו!" אלא אמר רבא, "הישבע לי שלא נמכרת לי בעבד עברי." האי טענתא מעלייתא היא, ממונא אית ליה גביה! רבא לטעמיה דאמר רבא עבד עברי גופו קנוי [ואז אינה טענת מטלטלין, שישבע עליו]. אי הכי היינו קרקע!...

ס. קידושין ז ע"א

בעי רבא, 'הילך מנה ואקדש אני לך' מהו? אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא מקודשת. אמר ליה רב אשי למר זוטרא, אם כן הוה ליה נכסים שיש להם אחריות [האשה] נקנין עם נכסים שאין להם אחריות [מנה], ואנן איפכא תנן "נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה!"...

סא. רש"י מסכת קידושין דף ז עמוד א

שיש להן אחריות - אדם הוקש לקרקעות דכתיב (ויקרא כה) והתנחלתם אותם לרשת אחוזה.

סב. בבא מציעא עו ע"ב

קבלו קמה לקצור בשני סלעים קצרו חציה והניחו חציה בגד לארוג בשני סלעים ארגו חציו והניחו חציו שמיין להן את מה שעשו היה יפה ששה דינרים נותן להן סלע או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים...

סג. מרדכי מסכת בבא מציעא פרק השוכר את האומנין רמז שמו

פועל יכול לחזור בו מטעם כי לי בני ישראל עבדים וגו'. מיהו אעפ"כ מותר אדם להשכיר עצמו, דדוקא עבד עברי שאינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום "כי עבדי הם".

סד. שו"ע חושן משפט שלג:ג

התחיל הפועל במלאכה, וחזר בו בחצי היום, חוזר, ואפילו קבל כבר דמי שכירותו ואין בידו לשלם לבעל הבית, יכול לחזור בו והמעות חוב עליו, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים. הגה: ומהאי טעמא אסור לפועל, אפילו מלמד או סופר, להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית בקבע שלשה שנים (הגהות מרדכי פרק האומנין).

סה. חידושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב

ואסיקנא דשכירות מטלטלין יש לה אונאה דמכירה ליומיה היא, ואילו בקבלת מלאכה ושכירות פועל פשיטא דאין בו אונאה דממכר אמר רחמנא והכא ליכא מכירה כלל.

סו. בבא בתרא פו:-פז.

השוכר את הפועל לעשות עמו לגורן היום בדינר, ולגורן יפה סלע, אסור להנות הימנו... אמר רבא, ותסברא זלזולי בשכירות מי אסיר?

סז. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף פז עמוד א

ותסברא - דליהוי אסור? וכי זלזולי בשכירות מי אסור? בתמיה - ואפי' היכא דהקדים לו הדינר מניסן ולא עשה עמו עד לגורן מדאורייתא שרי, דלא דמי לא להלוואה ולא למקח וממכר דאית ביה אונאה וביטול מקח, דהתם ודאי כי מוזיל גביה מכדי שויו בשביל הקדמת המעות נמצא שנותן לו יותר מכדי הדמים שקבל, אבל שכר טרחו של אדם ליכא אגר נטר לי דדרך פועל להשכיר עצמו בכל שהוא כשאין לו מה יאכל וכל מה שמקבל הפועל מבעל הבית ריוח הוא אצלו...

סח. בבא מציעא עז ע"א

אמר רב הלכה כרבי דוסא. ומי אמר רב הכי? והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום! וכי תימא שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות, ומי שאני ליה...

סט. רש"י מסכת בבא מציעא דף עז עמוד א

שאני ליה בין שכירות לקבלנות - דגבי שכירות איתא להאי טעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים, אבל בקבלנות אין זה עבד אלא לעצמו...

ע. שו"ת אבני נזר חלק חושן משפט סימן נב:יח
האופן הד' עפ"י פירוש הגהת אשר"י (פרק האומנין) והסמ"ע (סי' של"ג ס"ק ט"ז) דקבלן נקרא כל שבידו לגמור המלאכה באיזה שעה שירצה ואינו מחוייב לעשות בשעה מיוחדת דווקא ע"כ אינו עבד עיין שם, ע"כ אינו יכול לכופו למלאכתו. **דאימת יכפנו? בתחילה כל זמן שיש לו פנאי יכול לומר לאחר שעה אעשנו. ולאחר שעה בשעה שאין לו עוד זמן אמר שוב הוא כעבד ויכול לחזור...**

עא. רמב"ם הלכות מכירה פרק יג הלכה יח
נראה לי שהקבלן יש לו הונאה, כיצד כגון שקבל עליו לארוג בגד זה בעשרה זוזים, או לתפור חלוק זה בשני זוזים הרי זה יש לו הונאה, וכל אחד משניהם בין קבלן בין בעל הבגד חוזר לעולם כמוכר.

עב. שו"ת מהרי"ט חלק ב - חושן משפט סימן יט
אבל קשה נהי דאין גופו קנוי מכל מקום אין דבר קנוי שגופו ממון אלא **תביעת חוב בעלמא הוא שיש ביניהם** וגבי הונאה בעי' שגופו מכור וגופו קנוי. כבר תמה הרב המ"מ ז"ל וכתב וצל"ע דהא קי"ל דאין אומן קונה בשבח כלי וקבלנות הרי הוא כשכירות לענין כלי עכ"ל... ונ"ל בדעתו של הרב ז"ל **דכל מידי דמטי ליה קנין גבי לוקח, "ממכר" קרינן ליה** אף על פי שלא היה לראשון קנין כלל...

עג. נחל יצחק חושן משפט סימן עד
לפי מה שכתבתי במקום אחר (לט"ז) לבאר דלכן התחלת המלאכה בפועלים הוי קנין, משום דזה הוי כמו קנין חזקה דמהני בעבד, והוא הדין פועל דדמי לעבד כמבואר בסי' רכ"ז [סעיף לג] גבי אונאה, על כן דינו דנקנה בהתחלת המלאכה משום דבשכירות לכולי עלמא קונה בשימוש ואכילת פירות... לפי זה יש לדון דשומר דאינו יכול לחזור כדקיימא לן משום דשומר לאו כעושה מעשה דמי כנ"ל, ועל כן אין דינו כעבד משום דאין שם עבדות עליו אינו בשם פועל כנ"ל, על כן י"ל דאין נקנה שומר בהתחלת המלאכה.

עד. סמ"ע סימן רכז:נט
ודין עבד יש לו [לפועל], ואף על גב דיכול לחזור בו אפילו בחצי יום וכמ"ש לקמן בסימן שלג:ג, מ"מ כל שלא חזר בו דין עבד יש לו, אבל קבלן דגומר המלאכה דשוכרה לצורכה אימת שירצה, אין לו דין עבד...

עה. תרומת הדשן סימן שכג
ראובן שכר את שמעון עבור עשרה זהובים שילך לו למדינה פלוני אל לוי ומסר לו כתבים אליו לשדך לו אשה משם, ויצא לדרכו לאחר ג' ימים ויחזור לתוך ג' שבועות ולא יהא משועבד יותר לשליחות זאת... וכשרצה שמעון לצאת לדרך אמר לאחד או לשנים מבני העיר ראובן שכרני בכך וכך, ובעדתי שיתן לי מקודם ההוצאה על דרך בהליכה ובחזירה ואיננו עתה פה, מ"מ לא אתעכב ואלך כאשר שכרני... וא"ת תיפוק ליה דהדין עם ראובן דהא גם לדברי שמעון יש כאן אונאה, שהרי מודה הוא לראובן שאם היה נותן לו ההוצאות לא היה לו ראוי לתת לו רק ז' זהובים לשכר, והוא שכרו בי' וקי"ל דיש אונאה בשכירות, וכ"ש בטול מקח! הא ליתא, דהרמב"ם כתב בהדיא דשכירות האדם אין בו אונאה אא"כ היה קבלן, ונ"ד שכירות דימים הוא שהרי קצבו ימים לגמור השליחות בהם.

עו. ש"ך חושן משפט סימן שלג:כ
אף על גב דימי הבציר קצבתן ידוע ואינו משועבד רק זמן הזה מ"מ הואיל ואינו קוצב לו שכר לפי הימים או לפי השבועות או החדשים דאיקלעי המלאכ' חשוב קבלנו' כמו קמה לקצור דימי הקציר נמי ידועי' הם עכ"ל ת"ה (שכט):

עז. אבן האזל הלכות מכירה פרק יג הלכה יח
ונראה דבאור דברי הגמ' הוא דבעיקר מילתא לחלק בין פועל לקבלן הוא משום דקבלן יש סברא דאף דאינו יכול להשתעבד באופן שלא יוכל לחזור מ"מ צריך להיות ידו על התחוננה כיון **דקבל עליו לקצור הקמה בשני סלעים א"כ השני סלעים הוא תשלומין בעד קצירת כל הקמה**, וכשלא קצר אלא חציה ונתייקרו פועלים וצריך הבעה"ב לשלם סלע וחצי אינו חייב לשלם כל הסלע דלא נתחייב מעיקרא לשלם אלא שני סלעים בעד כל הקמה דאם הוא צריך קצירת כל הקמה אינו מרוצה שיקצור חציה ויניח חציה, אבל בפועל שקבל עליו עבודת יום הא אין התשלומין בעד פעולתו והתועלת שתצא מעבודתו אלא בעד עיקר עבודתו ואין נ"מ בין עבודת יום או חצי יום דאם בעד עבודת יום התחייב סלע ע"כ נחשב בעד חצי יום חצי סלע.

עח. רמב"ם הלכות שכירות פרק ט הלכה ד
וכיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל? שמין לו מה שעשה ונוטל. ואם קבלן הוא...

עט. מגיד משנה הלכות שכירות פרק ט הלכה ד
ואם קבלן הוא וכו'. פי' שאינו שכיר זמן ידוע, אלא למלאכה ידועה.

פ. מחנה אפרים הלכות שכירות פועלים סימן א

ונראה שהוא [ריטב"א] מחלק בין היכא דנשכר אצל ב"ה לכל מלאכה, דאז חשיב גופו קנוי דיכול לשנותו לכל מלאכה שירצה, משא"כ בשוכר פועל למלאכה ידועה דאין זה חשוב קנוי אצלו שהרי אינו יכול לשנותו למלאכה אחרת.

פא. תרומת הדשן סימן שיה

שאלה: ראובן שכר את שמעון שיוליך לו קורות גדולות מן המים לעיר עם סוסו של שמעון... וכאשר כלה שמעון פעולתו נודע שנתאנה ביותר משליש בשכרו כפי מה שרגילין לתת כה"ג לשכר האדם ולשכר בהמה, ותובע אונאתו מראובן, וראובן משיב כמו ששכרתיך אתן ולא יותר, יש כאן דין אונאה או לו?...

אמדינן כמה שכר היה ראוי ליתן לשמעון עצמו, וכמה שכר היה לתת בשביל הסוס, ולפי חשבון זה חולקים הדינר ליום הסך שיגיע לשכר הסוס, אם ימצא שיש בו אונאה פחות משתות זו מחילה, ואם שתות צריך לתת לו עדיין לתשלום שכרו, וכ"ש ביותר משתות...

פב. מחנה אפרים הלכות גזילה סימן יא

ודוקא גבי אדם הוא דמחויב בשבת, אבל אם בטל ממונו או בהמתו מלהרויח בזה לא אשכחן שבת, ואדרבה אמרינן "המבטל כיסו של חברו פטור מדיני אדם", עיין בטור סי' ש"ז ס"ו. וכ"ת הלא התם בפרק האומנין קתני דחמרין שנתבטלו ע"י בע"ה דמשלם להו בע"ה מדינא דגרמי דמי מה שנתבטלו הבהמות ג"כ ע"י, ואף על גב דאינו אלא שבת! איכא למימר דהתם שבת אדם קא חשיב כולו כיון שזהו אומנותו של זה ודמי לאומן שע"י כליו מתקן מלאכתו וה"ה נמי זה הפועל על ידי הבהמה מתקן מלאכתו והכל שכר אדם קא חשיב. ולפ"ז נראה לפשוט מכאן דמי שנשכר עם סוסו למלאכתו של חברו דאין להם אונאה כלל דהכל שכר אדם קא חשיב ועיין בת"ה סי' שי"ח.

פג. רמב"ם הלכות מכירה פרק יג הלכה יז

השוכר את הכלים או את הבהמה יש להם אונאה, שהשכירות מכירה בת יומה היא, ואם יש בה הונאה שתות או יותר, בין שנתאנה שוכר בין שנתאנה משכיר הרי זה מחזיר את האונאה ואפילו לאחר זמן מרובה.

פד. מגיד משנה הלכות מכירה פרק יג הלכה יז

ומ"ש הרי זה מחזיר את האונאה אפילו לאחר זמן מרובה. דבר נכון הוא שאין זמן קצוב אלא בלוקח שמקחו בידו ומראה לתגר או לקרובו ואין כך דרך בחכירות. גם בגמרא לא נזכר זמן שכירות:

אונאה למי שקונה מתוך הדחק

פה. בבא מציעא נח ע"ב

"רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה מרגלית ובהמה אין להם אונאה." תניא:

- רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה אין לה אונאה לפי שאין קץ לדמיה, בהמה ומרגלית אין להם אונאה מפני שאדם רוצה לזווגן.
- אמרו לו: והלא הכל אדם רוצה לזווגן!
- ורבי יהודה? הני חשיבי ליה והני לא חשיבי ליה. ועד כמה? אמר אמימר עד כדי דמיהם.

פו. קידושין ה ע"א

רב כהנא שקיל סודרא מבי פדיון הבן. אמר ליה לדידי חזי לי חמש סלעים.

פז. חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף ה עמוד א

ושמעין מהכא שהמוכר חפץ לחברו בשית, ובשוק לא שוו אלא חמשה, אי להאי לוקח שוי שיתא אין בו אונאה דבתר ידיה אזלינן, כי היכי דחשבינן ליה הכא דשוי חמש סלעים.

פח. שו"ת בית יצחק אורח חיים סימן קח

מתחילת דברי ריטב"א י"ל לכאורה בקונה אתרוג לצרכו אף דכשישאל לתגר יאמר ששוה פחות ע"מ, אין בו אונאה דהמוכר יכול לטעון דלדידך שוה יותר כיון שבאתרוגים תליא השינוי לפי האדם. אך זה אינו, דדוקא כשנודע בבירור דלדידי שוה יותר אין בו אונאה, כגון רב כהנא דגברא רבה ובעי סודרא. אבל בסתמא לא קאמר רק כפי מה ששוה, ולא מצי המוכר לומר לדידך שוה יותר. וזה פשוט.

פט. קצות החושן סימן רכז ס"ק א

והנה מה שכתב דהיכא דשוה להאי לוקח שיתא אזלינן בתר ידיה, קשה מהא דקי"ל (בסעיף ט"ו) דאפילו במרגליות ושאר דברים שאדם רוצה לזווגן יש לו אונאה, ומשמע דאפילו הלוקח גופיה צריך לו!...

צ. חידושי הרישב"א מסכת קידושין דף ח עמוד א

מיהו דוקא בדשוי לזבונא שיתא כי אורחיה, אבל אי לדידיה לא שוי אלא מפני שהוא דחוק בדבר הא ודאי קציצה מתוך הדחק לא שמה קציצה, ואפילו נתן לו הדמים חוזר וגובה אותם ממנו. והכי מוכח ביבמות (ק"ו א') דאמרינן בת חמוה דרב פפא נפלה לפני יבם שאינו הגון לה...

דין אונאה בזה"ז

צא. רמב"ם הלכות מכירה פרק כא:א-ב

המקנה לחבירו דבר שאינו מסויים, אם היה מינו ידוע אף על פי שאין מדתו ומשקלו ומניינו ידוע הרי זה קנה, ואם אין מינו ידוע לא קנה. כיצד? ערימה זו של חטים אני מוכר לך בכך וכך, מרתף זה של יין אני מוכר לך בכך וכך, שק של תאנים אני מוכר לך בכך וכך, אף על פי שאין מדת הערימה ידועה ולא משקל התאנים ולא מניין הקנקנים ידוע, הרי זה ממכרו קיים, אף על פי שנמצא חסר או יתר על האומד שהיה בדעתם, ויש להם הוניה לפי השער שבשוק כמו שביארנו.

צב. בבא מציעא מו:-מז.

אמר רבה אמר רב הונא: "מכור לי באלו" קנה ויש לו עליו אונאה. "קנה" אף על גב דלא משך דכיון דלא קפיד קנה דכי חליפין דמי, ו"יש לו עליו אונאה" ד'מכור לי באלו' קאמר ליה.

רב אבא אמר רב הונא "מכור לי באלו" קנה ואין לו עליו אונאה – פשיטא, דמים ואין מקפיד עליהן. הא קאמרינן דקני, דכחליפין דמו.

צג. רמב"ם הלכות מכירה פרק יג:ב

הלוקח בדמים אכסרה כגון שחפן ממעות ואמר לו מכור לי פרתך באלו, אף על פי שקונה בחליפין קנה ומחזיר הונאה כמו שביארנו...

צד. בבא מציעא סד ע"א

ההולך לחלוב את עזיו ולגזוז את רחליו ולרדות את כוורתו, מצאו חבירו ואמר לו מה שעזי חולבות מכור לך מה שרחלי גוזזות מכור לך מה שכוורת רודה מכור לך, מותר [ואין חשש ריבית, דהוי קרוב להפסד ולשכר].

צה. רש"י מסכת בבא מציעא דף סד עמוד א

מה שעזי חולבות מכור לך - בכך וכך זוז, אם מעט אם רב יגיעך.

צו. בית יוסף חושן משפט סימן רט

ושמא לא כתב כן הרמב"ם אלא בדבר שיש לו שער קבוע כמו החטים וכיוצא אבל חלב וגיזה שאין להם שער ידוע אלא כל אחד קונה כמו שחפץ לית ביה אונאה:

צז. שו"ת הרא"ש כלל יג סימן כ

ומה שטענו המורשים לבטל החכירות לפי שיש בו אונאה שתות מקח, ואמר אני דלא שייכא אונאה אלא בחפץ שדמיו ידועים ונתאנה בשומת החפץ המוכר או הלוקח. אבל בחכירות אלמעונה של הקהל לא שייכא אונאה, כי האלמעונה משתנית לפי הזמן פעמים שוחטין בשר ושותין יין בשנה זו יותר מבשנה אחרת...

צח. ערוך השולחן חושן משפט סימן רכז:ז

עוד נ"ל דבר אחד מדבריו לקולא במיני סחורות שאין כל בעלי חנויות מוכרין אותם בשוה שיש משתכר הרבה בסחורה זו ויש שמסתפק במועט אין שייך כלל אונאה למי שמשתכר הרבה כיון שדרך המסחר כן הוא כיון שיש שמוכרים במקחים כאלו

צט. ר' אשר וויס, דיני אונאה בזה"ז

יתרה מזו, בכלכלה המודרנית מקובל שכל אחד מוכר במחיר המשתלם לו, והלוקח הוא זה שסוקר את השוק כדי לקבוע את המחיר המתאים לו. כיוון שבדיקה זו מוטלת על הקונה ולא על המוכר, יתכן שהרי זה כאילו התנו במפורש "על מנת שאין לך עלי אונאה." אמנם מבואר בשו"ע שלתנאי כזה יש תוקף רק בשידוע הפער בין מחיר המוצר למחיר השוק שלו. אף על פי כן, נראה לכאורה, שבזמננו אין צורך בזה, כיוון שזו הדרך המקובלת במסחר.

ק. ב"ח חושן משפט סימן רט

ותימה דלפירושו לא הוה ליה להרמב"ם בפ"ג ממכירה (ה"ב) לומר בדין מכור לי באלו כגון שחפן במעות וא"ל מכור לי פרתך באלו כו' קנה ומחזיר אונאה דהא ודאי דפרה אין לה שער ידוע! אלא ודאי דאף בדברים שאין להם שער ידוע קנה ומחזיר אונאה וכן גיזה וחלב. והך ברייתא דתני מה שעזי חולבות מכור לך מותר ולא תני בה דין אונאה לא אתיא אלא לאורויי דאין בה איסור רבית, ובאונאה לא קמיירי דפשיטא דיש בה דין אונאה ופשוט הוא.

קא. דרכי משה הקצצר חושן משפט סימן רט אות (א)

והא דאמרינן פרק איזהו נשך "ההולך לחלוב עיזיו כו' ואמר לו מה שעיזי חולבות מכור לך כו' הרי זה מותר" משמע דקנה אפילו ביותר מדמיו, מיירי שלא הגיע היתר לכדי אונאה.
ודלא כב"י שכתב הטעם דמותר שם אפילו ביתר מכדי אונאה כיון דאין לו שער ידוע אלא כל אחד קונה כמו שחפץ, וזה אינו נראה, דמכל מקום אפשר לשומו אם היה בו כדי אונאה. ולכן נראה לי מה שכתבתי:

קב. שו"ת בית יצחק אורה חיים סימן קח

נלפע"ד דבאתרוג כיון דהשער משתנה בכל שעה גם הש"ך מודה ועכ"פ המוחזק יכול לומר קים לי כהב"י וא"ב דין אונאה...

קג. ר' אשר וויס, דיני אונאה בזה"ז

נראה שאף הרמ"א יודה לבית יוסף שבזמן הזה למוצרים רבים אין בכלל "שער", כיון שערכם של מוצרים משתנה "חדשים לבקרים" לפי ההיצע והביקוש.

קד. ערך שי חו"מ רט:א

באונאה אין לחלק דכל שיודע דאפשר ליקחנו אצל אחר בפחות, מאנהו ואסור.

קה. ר' זלמן נחמיה גולדברג, דין אונאה בזה"ז

אפשרות הסבירה ביותר היא לבדוק מהו המחיר שבו מוכרות רוב החנויות, ועל פי זה לחשב את האונאה...

קו. ר' אשר וויס, דיני אונאה בזה"ז

פשיטא לי שהמנאה יכול לטעון "קים לי" כדעת הבית יוסף – מרא דארעא דישראל, עוד ההלכה שכל בית ישראל נשען עליו.

קז. פתחי חושן ה:י (א)

ומסתבר שאע"פ שלענין לכתחילה לא שייך לומר "קים לי כדעת המקילים" שהרי עדיין אינו מוחזק, וגם יש בזה איסור, שלדעת הרבה פוסקים אינו יכול לומר "קים לי", אבל לענין דיעבד נראה שיכול לומר "קים לי" שלא להחזיר האונאה.